

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

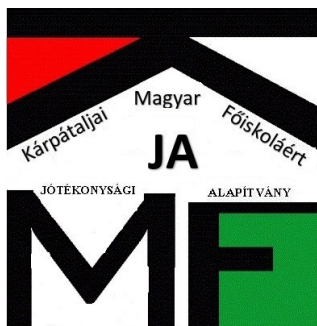
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

dr. Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék.....	239
5.1.3. Néesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtítkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

1. FEJEZET

Kárpátalja közigazgatás-története, etnodemográfiai változásai és községnevérendezései

1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén*

Kárpátalja (Закарпатська область, Zakarpatszka oblaszty) az Ukrán Köztársaság része, annak legnyugatibb pontján helyezkedik el. Területe 12 752 km², ezzel az ország második legkisebb megyéje. Lakossága 2020 januárjában 1 253 641 fő, amely 98,7 fő/km² népsűrűségnek felel meg.¹

Kárpátalja mai területe 1919-ig nem alkotott önálló közigazgatási egységet. Az Osztrák–Magyar Monarchia területeként Magyarország az Északkeleti-Felvidék részét képezte (1. térkép).

Közel ezer évig a mai Kárpátalja területén, mint ahogyan az egész történelmi Magyarország területén is, a vármegyék képezték a magyar államszervezet alapját. Az 1871 és 1886 közötti időszakban átalakították a közigazgatási térstruktúrát, mely az első világháború végéig, a magyar állami fennhatóság megszűnéséig Kárpátalja mai területén is érvényben volt.

A mai Kárpátalja 6 történelmi vármegye területét érinti, ezek: Ung vármegye, Bereg vármegye, Ugocsa vármegye, Máramaros vármegye, Szabolcs vármegye és Szatmár vármegye. Szabolcs vármegyéből három (Eszeny, Szalóka és Tiszaágtelek), Szatmár vármegyéből egy település (Nagypalád) található a mai Kárpátalja területén.

A megyék közigazgatási alegységei a járások voltak, melyek nem minden esetben estek egybe a mai járások területével, és a számuk sem megegyező. Ung vármegyét, mely a mai Kárpátalja nyugati részén terült el, 6 járás – a Szobránci, Nagykaposi, Ungvári, Szerednyei, Perecsenyi és Nagybereznai – és egy rendezett tanácsú város (Ungvár) alkotta. Központja Ungvár volt (2. térkép). A vármegyében 207 kisközség volt, ezek közül 111 a mai Kárpátalja területén található.

* A fejezet szövege részben megjelent itt: *Molnár D. István*: Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In: Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. Szerk. Molnár D. Erzsébet – Molnár Ferenc. Beregszász–Ungvár 2021. pp. 239–254.

¹ Державна служба статистики України. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2020 року та середня чисельність у січні 2020 року. <http://www.ukrstat.gov.ua>, letöltés 2020. ápr. 6.

1. térkép Kárpátalja mai területe Magyarország részeként 1914-ben

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914. Szerk. Zentai László. Pécs 2003.

Bereg vármegyét 7 járás és 2 rendezett tanácsú város (Munkács és Beregszász) alkotta. Központja Beregszász volt. Az Alsóvereckei, Szolyvai, Latorcai, Munkácsi, Felvidéki, Mezőkaszonyi és Tiszaháti járásra osztották. A vármegyében 2 város (Beregszász és Munkács), 7 nagyközség (Bilke, Mezőkaszony, Nagylucska, Nagyberég, Tarpa, Vári és Vásárosnamény) és 239 kisközség – összesen 248 település volt, közülük 221 a mai Kárpátalja területén található.

A hajdani Ugocsa vármegye két járásból állt, Nagyszőlős központtal. A Tiszáninnyi járás központja Nagyszőlős volt, a Tiszántúli járásé Halmi. A vármegyében 70 község volt, melyek közül 11 nagyközség (Magyarkomját, Nagyszőlős, Rakasz, Salánk, Tiszaújlak, Feketeardó, Halmi, Kisbábony, Királyháza, Turc és Túrterebes) és 59 kisközség. A Tiszáninnyi járás területén 29, a Tiszántúli járás területén 41 község volt. A 70 községből 55 található a mai Kárpátalja területén.

A mai Kárpátalja keleti része Máramaros vármegyéhez tartozott (2. térkép). A vármegye 10 járásra oszlott, központja Máramarossziget volt. A mai Kárpátaljahoz a megye északnyugati fele tartozik, melyet az Ökörmezői, Dolhai, Huszti, Técsői, Taracvizi, Tiszavölgyi és Szigeti járasok

alkottak. A vármegye délkeleti része a hajdani megyeközponttal, a Visói, Izavölgyi, Sugatagi és a Szigeti járás déli részével ma Románia területét képezik. A megye területén egy rendezett tanácsú város – Máramarossziget, a vármegyeközpont és 19 nagyközség volt.

2. térkép Kárpátalja mai területének közigazgatási felosztása 1914-ben

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: A történelmi Magyarország atlasza i. m.

Nagypalád a történelmi Szatmár vármegyéhez tartozott, míg Szabolcs vármegye területéről a már említett Tiszaágtelek, Eszeny és Szalóka került át a mai Kárpátalja területére.

1919. január 12-én a csehszlovák hadsereg bevonult Ungvárra, míg a máramarosi részeket a román hadsereg szállta meg, és nyomult fokozatosan nyugati irányba. A csehszlovák és a román hadsereg 1919. április 26-án találkozott Csap és Munkács között.²

Az 1919. szeptember 10-i saint-germaini békeszerződés értelmében Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék nagyobb része Podkarpatska Rus néven a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került (3. térkép).

² Brenzovics László: Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In: Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11. Szerk. Baranyi Béla. Pécs–Budapest 2009. 75–107.

A csehszlovák közigazgatási beosztás szerint a terület 4 zsupából állt: Ungvári (Ungvári, Perecsenyi, Szerednyei, Nagybereznai járás), Munkácsi (Munkácsi, Dolhai, Szolyvai, Oroszvégi, Alsóvereckei, Volóci járás), Beregszászi (Beregszászi, Huszti, Ilosvai, Kaszonyi, Nagyszőlősi járás) és Máramarosi zsupa (Rahói, Nagybocksói, Técsői, Taracközi járás).³ Később, 1920. június 4-én a trianoni szerződés értelmében Magyarország elveszítette a Felvidéket, és a terület hivatalosan is Csehszlovákiához került.⁴

3. térkép Kárpátalja mai területe Csehszlovákia részeként

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Statistický lexikon obcí v Republice Československé. IV. Země Podkarpatoruská. Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. Praha 1937.

1921. október 15-én új közigazgatási beosztás lépett életbe Podkarpatska Rus területén, mely értelmében a területet három nagy közigazgatási egységre osztották: Ungi, Beregi és Máramarosi zsupára. Az egész területet 22 okesre (körzetre) tagolták, melyet 19 járás és 3 megyei jogú

³ Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Galánta–Dunaszerdahely 2002.

⁴ Vehes Mikola – Molnár D. István – Molnár József – Osztapec Jurij – Oficinszkij Román – Tokar Marian – Fedinec Csilla – Cserniczkó István: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. Ungvár 2011. 308.

város (Ungvár, Munkács és Beregszász) alkotott. Podkarpatska Rus területe 12 632 km² volt.⁵

Az Ungi zsupa székhelye Ungvár lett, hozzá tartozott az Ungvári, Perecsenyi, Nagybereznai, Szerednyei járás, illetve Ungvár város. A Beregi zsupa, melynek székhelyéül Munkácsot jelölték ki, a Munkácsi, Latorcai, Alsóvereckei, Szolyvai, Felvidéki, Mezőkaszonyi, Tiszaháti járásokból, Munkács és Beregszász városból állt. A Máramarosi zsupa székhelye Huszt lett, és a Huszti, Técsői, Taracközi, Nagybocksói, Rahói, Dolhai, Ökörmezői, Nagyszőlősi járásokból hozták létre. A járásokat is átnevezték, a járási központról kapták a nevüket (4. térkép).

4. térkép Kárpátalja közigazgatási beosztása 1921-ben

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Statistický lexikon obcí v Republice Československé. IV. Země Podkarpatoruská. Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. Praha 1937. és Přebledná mapa Podkarpatské Rusi. Dáklad Štagler. Praha 1937.

Az Ungi zsupa járásai közül a Perecsenyi, Szerednyei és a Nagybereznai járások határai teljesen megegyeztek a korábbi magyar közigazgatásban

⁵ Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. Budapest 2018. 180.

használt járashatárral. A korábbi Ungvári járás területének északnyugati része a Kassai zsupa Szobránci járásához került. A Szabolcs megyétől elszakított Eszeny, Szalóka és Tiszaágtelek az Ungvári járáshoz került.⁶

A Beregi zsupa kialakításánál jelentősen módosultak a korábbi járashatárok. Az újonnan meghúzott határ kettészelte a Mezőkaszonyi és a Beregszászi járásokat, így azok területe jelentősen csökkent. Az Ilosvai járáshoz csatolták Zárnyát, mely addig a Dolhai járáshoz tartozott. A Munkácsi járástól Makarját, a Beregszászi járásból Alsó- és Felsőremetét csatolták az Ilosvai járáshoz.

A Máramarosi zsupa járásainak egy része is változott. A Técsői, az Ökörmezői és a Taracközi járások területe változatlan maradt. A Huszti járáshoz került Tiszakirva és Veléte.⁷ A Kárpátalja területéhez csatolt hajdani Ugocsa vármegye Nagyszőlősi járása jelentősen megnőtt a határmeghúzás miatt közigazgatási központ nélkül maradt Halmi járás északnyugati településeinek, valamint a Szatmár vármegyétől ide csatolt Nagypalád Podkarpatska Rushoz kerülésével. A hajdani Szigeti járás Tiszától északra fekvő településeiből és a Tiszavölgyi járás nyugati részéből létrehozták a Nagybocksói járást.⁸

A Nagybocksói járás nem létezett sokáig, hiszen 1922-ben megszüntették, Nagybocksót, Lonkát, Gyertyánligetet, Kaszómezőt és Rászócskát a Rahói járáshoz csatolták, a többi települését a Taracközi járáshoz.

1923. január 31-ével megszűnt a Mezőkaszonyi járás, Mezőkaszony, Hetyen, Beregsom, Zápszony, Csonkapapi, Kisharangláb a Beregszászi; Kisdobrony és Nagydobrony az Ungvári járáshoz; Bátyú, Barkaszó, Bótrágy, Szernye, Csongor, Rafajnaújfalu a Munkácsi járáshoz került.

Ugyanebben az évben megszüntették az Oroszvégi járást is, annak településeit a Munkácsi járáshoz csatolták.⁹ Ungvár és Munkács megyei jogú városok maradtak, Beregszászt viszont nagyközséggé fokozták le.

1925. július 5-i dátummal megszüntették a Szerednyei járást, annak minden települése az Ungvári járáshoz került. Egy 1925. július 7-i rendelet alapján megszüntették a Dolhai járást. Lipcsemezőt és Lipsét a Huszti járáshoz, Berezneket, Dolhát, Kereckét, Kovácsrétet, Rókamezőt, Szuhabarankát és Zárnyát az Ilosvai járáshoz csatolták.

⁶ Dáklad Štagler. Přehledná mapa Podkarpatské Rusi. 1:360000. Knihkup. Košice, 1924. <http://www.chartae-antiquae.cz/en/maps/42717>, letöltés 2020. ápr. 6.

⁷ Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. IV. Země Podkarpatoruská. Praha 1937.

⁸ Molnár D. I.: Perifériáról perifériára i. m. 180.

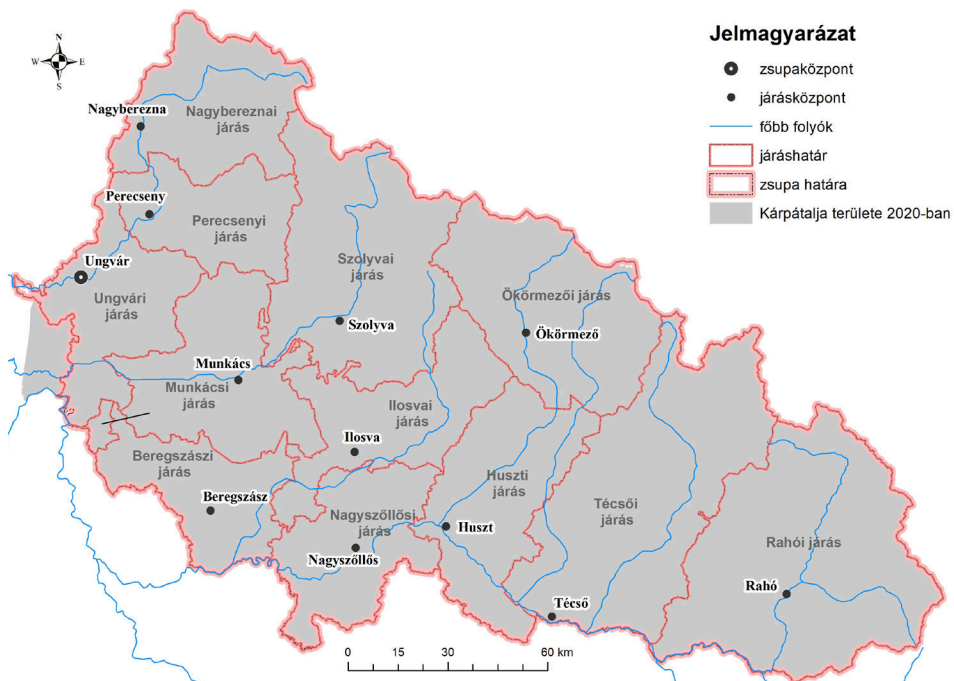
⁹ Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. IV. Země Podkarpatoruská. Praha 1937.

1926. június 4-én megszületett a 84. számú kormányrendelet, amely kimondta a három ruszinszkói zsupa (Ungi, Beregi, Máramarosi) összevonását.¹⁰ A kormányrendelet július 1-jei hatállyal életbe lépett, Podkarpatska Rus „nagyzsupa” lett Munkács székhellyel.

A székhely megváltoztatása hatalmas hullámokat kavart, a két város, Munkács és Ungvár versengett egymással az elsőségért. 1928. július 1-től újra Ungvár lett a terület központja. Ugyanebben az évben megszüntették a Taracközi járást. Középpapsát, Felsőpapsát, Tiszafejéregyházát, Faluszlatinát és Aknaszlatinát a Rahói járáshoz, a többi települését a Técsői járáshoz csatolták (5. térkép).

Az Alsóvereckei járás is megszűnt, települései a Szolyvai járásba olvadtak. Ugyanebben az évben a Szolyvai járáshoz csatolták Berezneket és Kereckét, melyek addig az Ilosvai járáshoz tartoztak.

5. térkép Kárpátalja közigazgatási felosztása 1928-ban

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. IV. Země Podkarpatoruská. Praha 1937. és Podrobný přehled politického rozdělení země Slovenské a Podkarpatoruské [kartografický dokument]. Vojenský zeměpisný ústav, 1936.

¹⁰ Fedinec Csilla: Kronológia 1914–1939. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 141.

A Beregszászi járás területe Bátyú, Bótrágy és Rafajnaújfalú hozzácsatolásával növekedett, melyeket a Munkácsi járástól választottak le. Érdekes, hogy az újonnan alakult Szvoboda telepés falu, mely a korábbi Nagy- és Kislónya községekhez tartozó területeken jött létre, szigetként továbbra is a Munkácsi járás fennhatósága alatt maradt.

A Nagyszőlősi járástól 3 települést csatoltak el, Tiszaújlakot és Tiszakezsertúrt a Beregszászi járáshoz kapcsolták, míg Salánkot az Ilosvai járáshoz.

1938. november 2-án kihirdették az első bécsi döntést. Podkarpatska Rus területéből 1 523 km² visszakerült Magyarországhoz: 97 település, 173 233 lakos. Továbbra is Csehszlovákiánál maradt Podkarpatska Rus 11 094 km²-nyi területe 390 településsel, 552 124 lakossal.¹¹

A mai Kárpátalja területén található települések közül Magyarország 110 települést kapott vissza (6. térkép).

6. térkép Az első bécsi döntés Kárpátalját érintő határmódosításai

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: *Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945.* Nyíregyháza 2005.

¹¹ *Fedinec Csilla: Kárpátalja kronológia. 1938. szeptember – 1941. december.* In: *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés.* Szerk. Fedinec Csilla. Budapest 2004.

1939. március 16-án a magyar csapatok bevonultak Kárpát-Ukrajna egész területére, így az egész Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz.

Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntésnek köszönhetően 43 104 km² terület tért vissza az anyaországhoz, újra jelentős változások történtek Kárpátalja területének közigazgatási beosztásában (7. térkép). A Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi területek közigazgatásáról szóló rendelet november 26-án lépett hatályba.¹² Beregszász székhellyel újra létrehozták Bereg vármegyét a korábbi Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített (k. e. e.) vármegye Bereg vármegye részéből. Területe 1 344 km², lakossága 140 105 fő volt. Alsó- és Felsőremetét a Kárpátaljai Közigazgatási Kirendeltség Ilosvai járásához csatolták. A vármegye 3 járásból állt. A Beregszászi járásban 30, a Munkácsiban 20, a Vásárosnaményi járásban 23 település volt. Ezenkívül 203 pusztá, major, külterületi lakott hely volt a településekhez hozzárendelve.

7. térkép Magyarország területe a második bécsi döntést követően

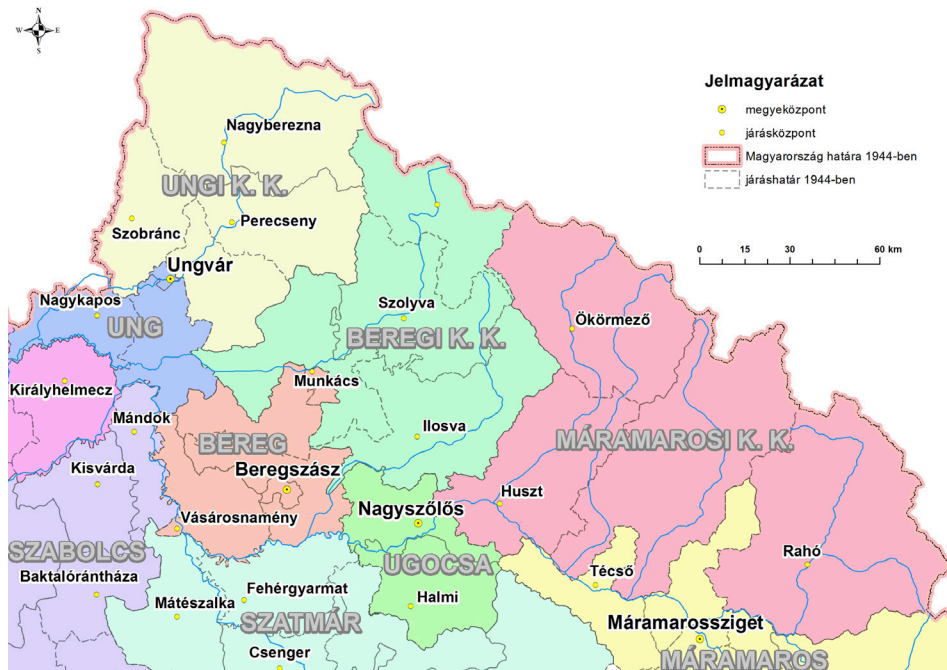

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Magyarország közigazgatási térképe. M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. Budapest 1944.

¹² Budapesti Közlöny, 1940. november 3., 250. sz. 1–4.

Újjáalakították Ugocsa vármegyét Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített (k. e. e.) vármegye ugocsai részéből (a korábbi Tiszaújlaki járás), Ugocsa vármegye román uralom alól felszabadult területéből és a Kárpátaljai Közigazgatási Kirendeltség Nagyszőlősi járásának egy részéből (8. térkép). A korábban Nagyszőlősi járáshoz tartozó 8 település: Rakasz, Felsőveresmart, Alsóveresmart, Veréce, Csarnató, Rákospatak, Sósfalu, Kistarna a Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség Huszti járásához, 11 település: Magyarkomját, Nagycsongova, Kiscsongova, Ölyvös, Felsősárad, Alsósárad, Alsókaraszló, Felsőkaraszló, Nagyrákóc, Kistrákóc, Ilonokújfalu a Beregi Közigazgatási Kirendeltség Ilosvai járásához került. Nagypalád visszakerült az újraalakult Szatmár megyei Szatmárnémeti járáshoz. A hajdani Halmi járás települései újra egy járásba egyesültek. A vármegye székhelye Nagyszőlős. A vármegye 2 járásra oszlott. A Nagyszőlősi járáshoz 20, a Halmi járáshoz 28 település tartozott. A puszta, major, külterületi lakott helyek száma 58 volt. A vármegye területe 894 km², lakossága 71 853 fő volt.

8. térkép Kárpátalja területének közigazgatási beosztása 1944-ben

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: Magyarország közigazgatási térképe. M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. Budapest 1944.

Máramaros vármegyét is újjászervezték. A Máramarorsszigeti járáshoz kerültek Alsóapsa, Középpapsa, Faluszlatina, Aknaszlatina és Tiszafejéregyház. Técső, Visk, Kerekhegy, a Romániától visszacsatolt Pálosremete és Szaplonca alkotta a Técsői járást. A vármegye központja Máramarossziget, mely újra megyei jogú város rangot kap. A vármegyét öt járás és Máramarossziget megyei jogú város alkotta. A mai Kárpátalja területét két járás érintette, a Técsői járás és a Máramarosszigeti járás. A Técsői járásban 5 település, a Máramarosszigetiben 15 település volt, ebből 6 a mai Kárpátalja területén található. A 11. május 1. Kárpátaljához tartozó település lakosság száma ekkor 34 059 fő.

Ung vármegyében nem történtek jelentősebb közigazgatási változtatások. A vármegye területe 683 km², lakosság száma 46 209 fő.

Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék újjáalakulása a Kárpátaljai Kormányzói Bizottság közigazgatási felosztására is hatással volt, melynek területe ekkor 12 171 km².

A Máramarosi Közigazgatási Kirendeltséghez tartozó Técsői járást átnevezték Taracvölgyi járásra, központja ideiglenesen Técső. A járáshoz a korábbi Técsői járás települései tartoztak, kivéve Técsőt, Kerekhegyet és Alsóapsát, melyek immáron Máramaros megyéhez kerültek. A Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség Nagyszőlősi járása megszűnt létezni, hiszen annak jelentős része immáron Ugocsa vármegye Nagyszőlősi járását alkotta, 8 települését a Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség Huszti járásához, 11 települését a Beregi Kirendeltség Ilosvai járásához csatolták. A Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség négy járásra oszlott, amelyekben 198 település és 297 külterületi lakott hely volt.

A Beregi Közigazgatási Kirendeltség Ilosvai járása 2 településsel, Alsóremetével és Felsőremetével gazdagodott. Így a kirendeltség területén 3 járás, 191 település, 57 külterületi lakott hely volt.

Az Ungi Közigazgatási Kirendeltség területe változatlan maradt, 4 járás, 155 település és 61 külterületi lakott hely volt a területén.

1941. április 16-i hatállyal a Beregi Közigazgatási Kirendeltség Szolyvai járásának területéből létrehozták az Alsóvercekei járást, mely 32 települést foglalt magába. Központja Alsóverceke.

A terület közigazgatásában a magyar időkben ezt követően nem történtek jelentősebb változások.

1944. október 15-én a magyar hatóságok elrendelték Ungvár kiürítését, ezzel megszűnt a magyar közigazgatás Kárpátalján.¹³

¹³ *Vehes M. et al: Kárpátalja évszámokban i. m. 308.*

A világháború állásának tükrében 1944-re nyilvánvalóvá vált, hogy a terület a szovjet birodalom befolyása alá kerül, a Vörös Hadsereg megjelenésével megkezdődött a szovjet rendszer kiépítése a térségben. A IV. Ukrán Front katonái 1944. szeptember 27-én keltek át a Tatár-hágón, és október 27-re már a régióközpontnak számító Ungvárt is elfoglalták. Október végére megtörtént a vidék teljes katonai megszállása Csap kivételével, melyet csupán november végén tudtak bevenni a szovjet csapatok.

Az 1944 októbere és 1946. január 22. közötti időszakban a régió Kárpátontúli Ukrajnaként volt megnevezve a hivatalos dokumentumokban, mely időszakban Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatolásának a feltételeit teremtették meg a szovjet hadvezetés irányítása alatt.¹⁴ Kárpátalja határait nagyrészt a korábbi Podkarpatska Rus, az 1938-as állapotok szerint kívánták visszaállítani. Azonban számos helyen kitolták a korábbi határvonalat. Ebben az időszakban még nem voltak véglegesen kijelölve a határvonalak.

A szovjetek a Máramarosszigeti járást Romániának engedték át. A terület nyugati határát jelentősen nyugatra tolták, így a fontos vasúti csomópontnak számító Csap is a Szovjetunióhoz került. Csehszlovákia közel 250 km²-nyi területet engedett át a Szovjetunióhoz, ez 11 települést jelentett (Bátfa, Kisszelmenc, Palágykomoróc, Gálocs, Tizsasalamon, Szürte, Rát, Csap, Téglás). A határvonal Tizsasalamontól Pallóig egyenes vonalban haladt. 1946. április 4-től Lékárd Csehszlovákiához került, így a határvonal északkeleti ívvel haladt tovább Ungvár irányába.¹⁵

Felszámolták a tanyarendszert, azokat önálló településsé fejlesztették, a közeli településekhez csatolták, vagy a kolhozok alapját képező állat- és géppark bázisául jelölték ki. Településeket daraboltak fel, vontak össze, rendelték alá más település közigazgatásának. Létrehozták a ma is használatos közigazgatási beosztási rendszert, mely a településeket városokra, városi típusú településekre és falvakra osztotta fel. A városi típusú települések (nagyközségek) egyfajta átmenetet képviselnek a falu és a város között. Az ebbe a kategóriába tartozó helységek bizonyos szempontból a falvakhoz, más szempontból a városokhoz állnak közelebb.

1946. január 26-án a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelső Tanácsa Elnökségének rendelete alapján jött létre az új szovjet-ukrán közigazgatási egység, a Kárpátontúli terület (Zakarpatszka oblaszty).

¹⁴ Molnár D. *Erzsébet*: A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején. In: A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. Szerk. Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István. Beregszász 2016.

¹⁵ *Vehes M.* et al.: Kárpátalja évszámokban i. m. 136.

A legjelentősebb közigazgatási átszervezéseket 1944 és 1969 között végezték el. Az új közigazgatási beosztás szerint a területet 15 közigazgatási egység alkotta, 2 megyei alárendeltségű város, Ungvár és Munkács, valamint 13 járás.¹⁶ A közigazgatási átrendeződést követően 1969-re az 1942-es 493-ról 603-ra nőtt a települések száma Kárpátalján, melyek 270 községi tanácsnak, 14 nagyközségi tanácsnak és 9 városi tanácsnak voltak alárendelve.

Ungváron és Munkácson kívül további 3 település, Beregszász, Huszt és Nagyszőlős kapott városi rangot 1946-ban.

A városi típusú település kategóriát 1947-ben vezették be Kárpátalján, 12 település: Nagyberezna, Nagybocksó, Ilosva, Királyháza, Ökörmező, Perecseny, Aknaszlatina, Csap, Técső, Szolyva, Körösmező kapta meg, többnyire a járási központok, nagyobb lakosságszámmal rendelkező falvak, a fontos közlekedési csomópontok vagy jelentős ipari termeléssel rendelkező települések. Ezek közül kettőt, Csapot és Szolyvát 1957-ben, Rahót 1958-ban, Técsőt 1961-ben várossá nyilvánították.¹⁷ 1957-ben újabb 4 települést emeltek városi típusú település rangra, ezek: Bustyaháza, Volóc, Királymező és Taracköz. 1959-ben Tiszaújlak és Beregszentmiklós is városi típusú településsé vált.

1945-ben március 31-i hatállyal Munkácshoz csatolták Várpalánkát, Munkácsváralját, Klastromalját, Oroszvéget és Órhegyalját.¹⁸ 1945. július 19-i hatállyal Beregardótól leválasztották Tasnádtanya területeit és Tasnád néven önálló település jött létre. Ugyanebben az évben Ungvárhoz csatolták Bozdos tanyát október 1-i hatállyal. Beregardót 1946. január 1-i hatállyal Beregszászhoz csatolták.

1945-től kezdve számos korábbi tanya, lakott külterület vált ki a korábbi községéből, így a Beregszászi járásban önálló településsé vált Badó, Csikósgorond, Nyárasgorond, Danilovka, Kisbakos, Nagybakos, Nagybakta, Papitanya, Somitanya, Tasnád.

A hrucsovi időszakban takarékosági megfontolások következtében a Nagybereznai járás a Perecsenyi járás közigazgatása alá tartozott, a Volóci járás a Szolyvai járáshoz tartozott, így Kárpátalján a járások száma 11-re csökkent.

Búcsút 1957-ben Beregszászhoz csatolták. Nagygutot és Kisgutot 1960. május 13-i határozattal egyesítették.

¹⁶ *Brenzovics L.*: Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi i. m. 75–107.

¹⁷ *Г.С., Кващенко*: Закарпатська область. Довідник адміністративно-територіального поділу. Закарпатська обласна друкарня. Ужгород, 1968. 86.

¹⁸ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 14, op. 1, od. zb. 111, ark. 4.

1965-ben Kárpátalján 11 járás, 9 város, 14 városi típusú település volt.¹⁹ Ekkorra az önálló települések száma elérte a 761-et, melyek közül 738 falu volt. Az 1966-os közigazgatási reformmal a Volóci és a Nagybereznai járás újra önálló közigazgatási egységgé alakult, így Kárpátaljának újra 13 járása lett. A kisebb településeket hozzácsatolták a nagyobb szomszédos településekhez, hogy csökkentsék a falvak számát.

1969 után a települések száma Kárpátalján már nem változott jelentősen, habár ezután is történtek település-összevonások. 1976-ban Ungvárhoz csatolták Gerényt, Alsódomonyát és Ungdarócot, aminek következtében a járásban a települések száma 68-ról 65-re csökkent. Ugyanebben az évben az Ökörmezői járásban Kuzsbij települést Szojmihoz csatolták. Ennek következtében a települések száma Kárpátalján 603-ról 599-re csökkent.

1982-ben Ilosvát is városi rangra emelték, így a városok száma 10-re nőtt. Az erőltetett iparosításnak köszönhetően számos falu érte el a városi típusú településhez sorolás követelményeit, így azok száma 1989-re megduplázódott, 14-ről 28-ra nőtt. 1989-re a Kárpátalján található települések közül 561 falu, 28 városi típusú település és 10 város volt.²⁰

Ukrajna 1991. augusztus 24-én kiáltotta ki függetlenségét, melyet a december elsejei népszavazáson az ország lakosságának döntő többsége támogatott.²¹ A megyében a járások száma 13 maradt (9. térkép). A járásokkal azonos hierarchiaszinten lévő megyei alárendeltségű városok száma nőtt az elmúlt 28 évben. A szovjet időszakban két város kapta meg ezt a státuszt, Ungvár és Munkács. Azonban a rendszerváltást követően 3 város: Huszt (1998. február 3.), Beregszász (2001. május 17.) és Csap (2003. május 15.) is megyei alárendeltségű státust kapott.²² A járásoknál alsóbb hierarchiaszinten helyezkednek el a tanácsok (міські, селищні, сільські ради), melyek egy vagy több települést foglalnak magukba közös községi tanáccsal. Attól függően, hogy város, városi típusú település vagy falu köré szerveződött a tanács, városi, városi típusú települési vagy falusi tanácsnak nevezték az adott településegységet. Így a Beregszászi Városi Tanácshoz tartozott Beregszász város és Tasnád falu, vagy a Kisdobronyi Községi Tanácshoz

¹⁹ *Vehes M. et al.: Kárpátalja évszámokban i. m. 162.*

²⁰ Статистичне управління Закарпатської області: Народне господарство Закарпатської області. Статистичний збірник. Ужгород 1989.

²¹ *Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály: A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek. Budapest 2016. 39.*

²² Кабінет Міністрів України: Про віднесення міста Хуст Хустського району Закарпатської області до категорії міст обласного значення. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 23, ст.134. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/66/98-вр>, letöltés 2020. jan. 6.

tartoztak Kisdobrony és Dimicső falvak. 2014-ben Kárpátalja 609 települését 11 városi, 19 városi típusú települési, és 307 falusi tanács fogta össze.²³

A szovjet korszakban 10 városa volt Kárpátaljának. Az elmúlt 29 év során egy városi típusú települést (Perecsenyt, 2004. március 4-én) várossá minősítettek, így jelenleg a számuk 11.²⁴ Az összes város közigazgatási funkciót töltött be, és Csap kivételével mindegyik járásközpont is volt.

A fent említett Perecsenyen kívül további 8 település került át másik besorolásba, igaz, „lefokozás” következtében falvakká minősítették (Alsókalocsa, Tiszabogdány, Majdánka, Turjaremete, Dolha, Ilonca és Polena). Így városi típusú településből jelenleg 19 van Kárpátalján, ezek: Aknaszlátina, Bátyú, Bustyaháza, Dombó, Gyertyánliget, Királyháza, Királymező, Kölcsey, Körösmező, Nagyberezna, Nagybocksó, Ökörmező, Szarvasháza, Szentmiklós, Szerednye, Taracköz, Tiszaújlak, Visk, Volóc (9. térkép).

9. térkép Kárpátalja városai és városi típusú települései 2019-ben

Szerkesztette: Molnár D. István.

²³ Г.Д., Гриник: Закарпаття у демографічному вимірі. Статистичний збірник. Державна служба статистики. Головне управління статистики у Закарпатській області. Ужгород 2014. 111.

²⁴ Кабінет Міністрів України: Про віднесення селища міського типу Перечинського району Закарпатської області до категорії міст районного значення. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, N 24, ст.336. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1592-15>, letöltés 2020. jan. 6.

A falvak száma az 1989-es népszámlálás alkalmával 561 volt, 1991-re 562, a 2000-es évek elejére 579-re nőtt.²⁵ A növekedés oka a fent említett települések leminősítése, illetve több település különválásának köszönhető. 1991-ben Nyárasgorondot olvasztották be Csikósgorondba, 2015-ben pedig a Técsői járásbeli Szolone falut Gányához csatolták, így jelenleg a falvak száma Kárpátalján 578.

2014-ben Ukrajnában közigazgatási reformot kezdeményeztek, a decentralizáció jegyében. Ennek értelmében megszüntették a falusi, a városi típusú települési és a városi tanácsokat, helyettük nagyobb méretű és lakosságszámú kistérségeket (громада, hromada) hoztak létre a korábbi tanácsok önkéntes egyesülésével.

Kárpátalja kistérségei kialakításának perspektivikus tervét először 2015-ben dolgozta ki közösen a Kárpátaljai Megyei Tanács Várostervezési és Regionális Igazgatósága, a Kárpátaljai Városok Szövetsége és a Megyei Reformok Irodája, amely 51 kistérség kialakítását javasolta Kárpátalján. Ezeknek a számát 2019 júniusában 50-re, augusztusában 54-re módosították. Végül a képviselők javaslatait figyelembe véve, 2019. szeptember 26-án a Kárpátaljai Megyei Tanács elfogadta *Kárpátalja kistérségei kialakításának perspektivikus tervét*, amely 60 kistérség létrehozását irányozta elő. A tervezetet 2019. október 18-án nyújtották be Ukrajna Miniszteri Kabinetének. Azonban az Ukrán Miniszteri Kabinet visszaküldte a tervet azzal a javaslattal, hogy csökkentsék a kistérségek számát 52-re és vegyék ki a tervezetből a Kölcsényi, az Iványi, a Bercsényifalva-Kisbereznai, az Alsószinevéri, az Alsókaraszlói, a Szürtei, a Felsődomonyai és a Hársfalvai kistérségek megalakításának tervét. Azonban ezeket a változtatásokat a megyei tanács nem szavazta meg, sőt a Felsődomonyai és az Alsókaraszlói kistérségekben 2019. december 22-én már az első választásokat is megtartották az újonnan létrejött kistérségek képviselőtestületeibe.²⁶

Kárpátalján 2020 januárjáig 17 kistérség jött létre, további 23 a megalakulásának valamely szakaszában volt. Habár 2020 májusáig a te-

²⁵ Н.І., Васютинська: Головне управління статистики у Закарпатській області: Адміністративно-територіальний поділ. Ужгород 2007. 71.

²⁶ Kárpátalja várostervezési és építészeti igazgatósága, 2019: Управління містобудування та архітектури. Довідка. Щодо стану об'єднання територіальних громад у Закарпатській області та роботи міжвідомчої робочої групи щодо адміністративно-територіального устрою базового та районного рівнів Закарпатської області щодо Перспективного плану формування об'єднаних територіальних громад Закарпатської області. Закарпатська обласна державна адміністрація. <https://zakarpatoblarch.gov.ua/obyednani-terytorialni-gromady>, letöltés 2019. jan. 16.

lepülések még önként hozhattak létre kistérségeket, vagy csatlakozhattak a már meglévőekhez, a folyamat nagyon vontatottan haladt. Mindeközben Kárpátalja kistérségei kialakításának perspektivikus terve is számos változtatáson ment át.

Végül Ukrajna Miniszteri Kabinetének 2020. május 13-án kiadott 572-p számú rendelete értelmében azok a települések, amelyek még nem álltak össze kistérséggé, vagy nem csatlakoztak kistérséghez, *Kárpátalja kistérségei kialakításának perspektivikus terve* szerint lettek összevonva.²⁷ A terv értelmében 64 kistérség került kialakításra. Továbbra is kérdéses maradt, hogy milyen lesz az új járási felosztás, ugyanis a kormány jelentősen csökkenteni kívánta a járások számát. Ukrajna Legfelső Tanácsának 2020. július 17-i, 807-IX számú *A járások likvidálásáról és megalakításáról* című határozata értelmében Kárpátalján megszüntették az addigi 13 járást és 6 újat hoztak létre (1. táblázat).²⁸

1. táblázat *Kárpátalja új közigazgatási felosztása 2020-ban*

A közigazgatási egység neve	Terület km ²	Városok száma	Városi típusú települések száma	Falvak száma	Kistérségek száma	Népesség, fő (2020)
Beregszászi járás	1 457	2	3	100	10	208 420
Husztai járás	3 175	2	2	139	13	268 303
Munkácsi járás	2 053	2	4	136	13	253 562
Rahói járás	1 846	1	3	25	4	82 568
Técsői járás	1 870	1	5	58	10	185 023
Ungvári járás	2 358	3	2	120	14	255 915
Kárpátalja	12 752	11	19	578	64	1 253 641

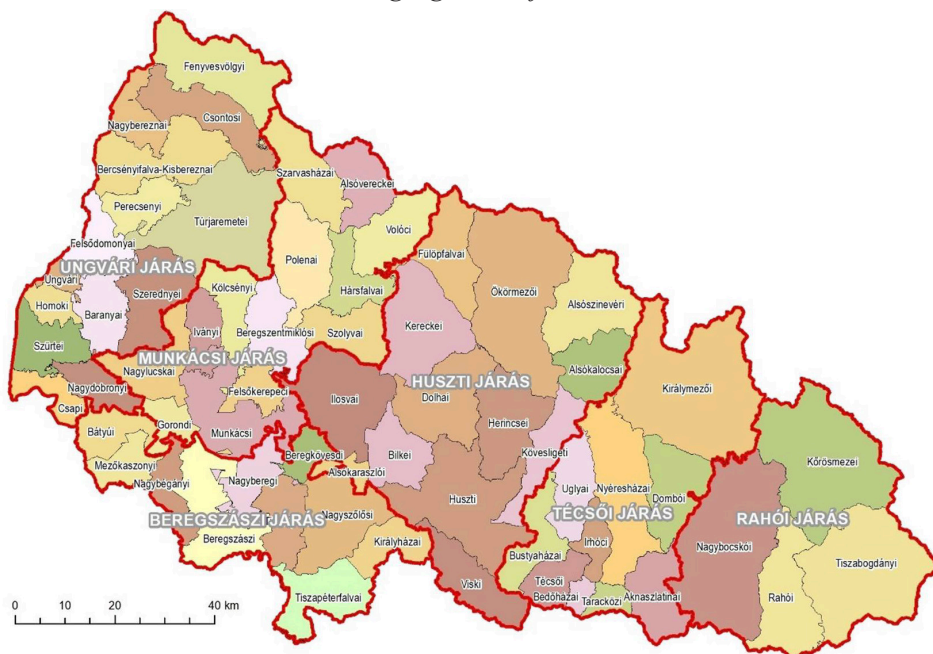
Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: <https://decentralization.gov.ua>, Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal, 202. A járások területének kiszámítása Ukrajna kataszteri térképe alapján lett elvégezve, <https://map.land.gov.ua/>, letöltés 2020. júl. 12.

²⁷ Ukrajna Miniszteri Kabinete, 2020: Кабінет Міністрів України. Про затвердження перспективного плану формування територій громад Закарпатської області. Розпорядження № 572-р. від 13 травня 2020 р. Київ. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-perspektivno-go-planu-formuvannya-teritorij-gro-mad-zakarpatskoyi-oblasti-572130520>, letöltés 2020. júl. 7.

²⁸ Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa, 2020: Верховна Рада України. Про утворення та ліквідацію районів. Постанова № 807-IX. м. Київ. 17 липня 2020 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-IX#Text>, letöltés 2020. aug. 2.

Az újonnan kialakított járások közül a Huszti járás a legnagyobb területű (3 175 km²). A közigazgatási egységet Huszt városa, a korábbi Huszti járás, az Ökörmezői járás és az Ilosvai járás egy részéből hozták létre, melynek központja Huszt lett. Az egykori Ilosvai járástól a Beregkövesdi kistérség (Beregkövesd, Beregkisfalud, Medence, Árdánháza, Nyíresújfalud, Beregpálfalud, Falucska és Komlós) a Beregszászi járáshoz került, míg Drágabártfalud, Maszárfalud és Kissarkad a Munkácsi kistérséghez csatlakozott, így a Munkácsi járás részét képezik. A Huszti járást 13 kistérség alkotja (10. térkép). A járás területén 2 város (Huszt és Ilosva), 2 városi típusú település (Ökörmező és Visk) és 138 falu található.²⁹

10. térkép Kárpátalja járási felosztása és kistérségei
a 2020-as közigazgatási reformot követően

Szerkesztette: Molnár D. István. Forrás: www.decentralization.gov.ua, letöltés 2020. júl. 12.

Az Ungvári járás területét tekintve a második helyet foglalja el (2 358 km²), lakosságát tekintve (255 915 fő) szintén a második hely

²⁹ Molnár D. István: Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In: Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. Szerk. Molnár D. Erzsébet – Molnár Ferenc. Beregszász–Ungvár 2021. 239–254.

illeti meg. A korábbi Ungvári, Perecsenyi és Nagybereznai járások, illetve Ungvár és Csap egyesülésével jött létre. A járáshoz került – a közigazgatási reformot megelőzően a Munkácsi járáshoz tartozó – Csongor település, amely a Nagydobronyi kistérséghez csatlakozott. A járás területén 3 város (Ungvár, Csap és Perecseny), 2 városi típusú település (Szerednye és Nagyberezna) és 120 falu található, melyek 14 kistérségbe szerveződtek. A járás központja Ungvár. Ez az egyetlen település Kárpátalján, amelyet csak névlegesen érintett a közigazgatási reform, ugyanis a város területe nem változott, nem csatlakoztak hozzá újabb települések, így az Ungvári kistérség az Ungvári városi tanács kistérséggé történő átnevezésével jött létre. Nem is igen volt rá szükség, hogy újabb települések csatlakozzanak a városhoz, hiszen messze a legnépesebb település volt Kárpátalján 115 512 fős lakosságával, csupán Munkács közelítette meg a maga 85 796 fős népességével. Így a járás legnépesebb települése továbbra is a régi-új járásközpont, Ungvár maradt.

A Munkácsi járás területe 2 053 km², lakosságának száma 253 562 fő. A járást Munkács, a korábbi Munkácsi járás (kivéve Csongor), a Volóci járás, a Szolyvai járás (kivéve Bereznek és Kerecke) összevonásával és az Ilosvai járásból Drágabártfalva, Maszárfalva és Kissarkad a Munkácsi kistérséggel való egyesítésével hozták létre. A járásban 2 város (Munkács és Szolyva), 4 városi típusú település (Kölcvény, Beregszentmiklós, Volóc és Szarvasháza) és 136 falu van, a kistérségek száma 13. A járás központja Munkács.

A Técsői járásban 185 023 fő él, a területe 1 870 km². A járás azon két járás egyike, amelyek területe minimálisan változott, ugyanis az új-régi közigazgatási egység a korábbi Técsői járás területéből, valamint a Rahói járástól az Aknaszlatinai kistérséghez csatolt, és így a Técsői járáshoz átkerült Tiszafejéregyháza, Középpapsa és Dobrik területéből lett kialakítva. A járásban egy város (Técső), 5 városi típusú település (Aknaszlatina, Taracköz, Bustyaháza, Királymező és Dombó) és 58 falu található. Összesen 10 kistérség alakult a járás területén. A járás központja Técső.

A Rahói járás a területét tekintve az ötödik (1 846 km²), míg lakosságát nézve a hatodik (82 568 fő) helyen áll Kárpátalja járásainak rangsorában (1. táblázat). Annak ellenére, hogy az új járások kialakításának egyik legfontosabb célja az volt, hogy nagyobb területű járásokat hozzanak létre, a Rahói járás területe kisebb lett, mint előtte volt. A területét a korábbi Rahói járásból – a már említett Tiszafejéregyháza, Középpapsa és Dobrik kivételével, melyeket a Técsői járáshoz csatoltak – alakították ki. Központja Rahó. A járásban 1 város (Rahó), 3 városi típusú település

(Nagybocskó, Gyertyánliget és Körösmező) és 25 falu található, melyek 4 kistérségbe szerveződtek.

A Beregszászi járás a legkisebb az újonnan megalakított járások közül, területe 1 457 km², lakossága 208 420 fő. A Beregszászi járáshoz hozzácsatolták a Nagyszőlősi járást, az Ilosvai járásból a Beregkövesdi kistérség településeit (Beregkövesd, Beregkisfalud, Medence, Árdánháza, Nyíresújfalud, Beregpálfalva, Falucska és Komlós), valamint a Munkácsi járási Barkaszó és Szernye csatlakoztak a Bányai kistérséghez, ezért szintén a Beregszászi járáshoz kerültek. A járásban 2 város (Beregszász és Nagyszőlős), 3 városi típusú település (Tiszaújlak, Bányai és Királyháza) és 100 falu található 10 kistérségbe szerveződve. Nagyszőlős és Beregszász is pályázott a járási központ szerepére, végül annak ellenére, hogy Nagyszőlős nagyobb lakosságszámmal rendelkezik, elhelyezkedése miatt Beregszászt tették meg járásközponttá, és a járás is a Beregszászi járás nevet kapta.

A decentralizáció legfontosabb célja az volt, hogy az államnak a központi befolyásoló szerepe csökkenjen, a helyi önkormányzatokat nagyobb hatáskörökkel ruházza fel, a kistérségek életét befolyásoló döntéseket helyben hozzák meg. Ehhez arra volt szükség, hogy életképes közösségek jöjjenek létre, melyek saját erőből képesek fenntartani működésüket.

1.2. Kárpátalja népessége**

A honfoglalást követően a magyarok a mai Kárpátalja területének az alföldi, hegylábi területeit népesítették be, a hegyvidéki rész a gyepuzónát alkotta, így szinte lakatlan volt. A 13. századtól, miután felszámolták a határvédelmi rendszert, elkezdődött a hegyvidéki területek benépesülése is főként ruszin nemzetiségű lakossággal, akik Galíciából, Podóliából, Volhíniából érkeztek. Mivel a lakosság számát ebben az időben nem írták össze, a népességszámmra az adóösszeírásokból következtethetünk.

Az 1495-ös adóösszeírás szerint a mai Kárpátalja területén 44 500 lakos élhetett 13 városban és 307 faluban, melyek közül a városok és 165 falu magyar többségű, 134 ruszin, 8 román többségű volt. Az itt élő lakosság 65%-a magyar, 32%-a ruszin, 2%-a román lehetett.³⁰

A 16–17. században a mai Kárpátalja területe katonai felvonulási területként szolgált az Erdélyi Fejedelemség és a Habsburg-Magyarország között, így gyakran vált háborús pusztítások áldozatává. A negatív hatá-

** A fejezet szövege részben megjelent itt: *Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig.* Budapest 2018. P. 180.

³⁰ *Kocsis Károly: Kárpátalja mai területének etnikai térképe.* Budapest 2001.

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelképásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezendések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai*ban (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортутая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергазі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Чері Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.